

به نام خداوند جان و خرد
کزین برتر اندیشه برنگذرد

آمایش سرزمین و توسعه پایدار در ایران

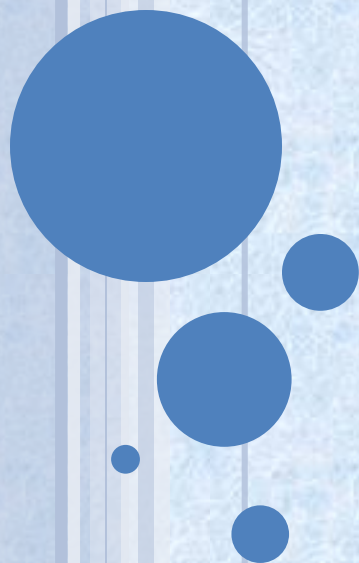
جواد اطاعت

دانشیار دانشکده اقتصاد و علوم سیاسی دانشگاه شهید بهشتی

موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی
دی ماه ۱۴۰۰

تعریف؛

آمایش سرزمین یعنی چگونگی تنظیم و تعادل بخشیدن به فعالیت های انسان در قلمرو جغرافیایی به منظور بهره برداری بهینه از جمیع امکانات متناسب با مزیت های نسبی در جهت بهبود وضعیت مادی و معنوی جامعه، بدون تخریب محیط زیست و توزیع متناسب جمعیت بر پهنه سرزمین.

○ نخستین بار در نیمه دهه ۱۹۴۰ در فرانسه با نقد تمرکز فعالیت ها و جمعیت در قطب پاریس مورد توجه واقع شد. منتقدان معتقد بودند که این تمرکز به زیان دیگر مناطق کشور تمام شده و بر اثر آن بیشتر مناطق فرانسه جمعیت خود را از دست داده اند. پس از آن در سال ۱۹۶۳، نمایندگی دولت در آمایش سرزمین و اقدام های منطقه ای (داتار) تاسیس گردید که وظیفه متعادل ساختن سرزمین فرانسه با طرح های بین وزارتخانه‌ای به عهده آن گذاشته شد. نگرش این سازمان عرضی (افقی) بود، نه بخشی (عمودی). کوشش بر این است که با میانجیگری داتار امکانات دخالت وزارتخانه ها در جهت تحقق بخشی به هدف های منطقه ای، که در صلاحیت هیچ یک از وزارتخانه ها به تنهایی نیست، هدایت شود. در این سال ها داتار سیاست تعدیل قطب پاریس، تقویت ارتباطات میان مناطق شهری و حمایت از نواحی روستایی آسیب پذیر را در دستور کار خود قرار داد. تمرکززدایی از صنعت و سپس خدمات نیز به وظیفه داتار اضافه شد. با چنین برنامه هایی در جهت تمرکززدایی، اهمیت استانداران (نماینده دولت در منطقه) و دپارتمان در آمایش سرزمین روزافزون بوده است. استانداران در زمینه های توسعه اقتصادی و اجتماعی آمایش سرزمین جهت گیری های لازم را برای به موقع اجرا گذاشتن سیاست های ملی و اتحادیه اروپا تعیین می کند. هرچند به لحاظ قانونی، سلسله مراتبی میان استانداران مناطق و دپارتمان ها وجود ندارد؛ استانداران (نماینده دولت در دپارتمان) باید از راهبردهای منطقه تبعیت کنند.

○ سابقه موضوع در ایران ؛

○ در کشور ایران در این رابطه طرح های مطالعاتی متعددی توسط متخصصان داخلی و خارجی انجام شده است.

○ **الف؛ طرح تورسن؛ اولین** مطالعه ای که در رابطه با تمرکززدایی در ایران صورت گرفت و نتایج آن در سال ۱۹۶۲ میلادی (۱۳۴۱ شمسی) منتشر شده است، توسط یک هیات آمریکایی برای انتقال توسعه بین المللی به ایران به نام تورسن صورت گرفته است که بر تمرکز زدایی از ساختار اداری، به منظور رشد مناطق مختلف جغرافیایی ایران تاکید میشود.

○ **ب؛ دومین** مطالعه علمی در سال ۱۳۵۲، در خصوص طرح تقسیم ایران به ۱۱ منطقه برنامه ای، توسط مهندسین مشاور **((بتل موموریال))** صورت گرفت. از جمله اهداف قرار گرفته در دستور کار این طرح، افزایش مشارکت مقامات محلی در اجرای برنامه های دولتی و تجهیز و عدم تمرکز سیستم برنامه ریزی منطقه ای بود. هر منطقه فراتر از استان ها بود که در برنامه چهارم هم فصل مستقلی تحت عنوان عمران ناحیه ای مورد توجه واقع شد. Toursen.

ج؛ طرح ستیران

○ در سال ۱۳۵۳ دفتر آمایش سرزمین در سازمان برنامه و بودجه ایجاد شد، تا بصورت نهادی موضوع آمایش سرزمین را مورد مطالعه و بررسی قرار دهد. این دفتر در اردیبهشت ماه ۱۳۵۴ قرارداد مطالعات طرح آمایش ایران را به تیمی از متخصصان فرانسوی که تحت عنوان مهندسین مشاور "ستیران" شناخته میشود واگذار کرد که گزارش آن در سال ۱۳۵۵ در دهها جلد کتاب منتشر و ارائه شد. در این مطالعه، دو کوشش اساسی انجام شده است که وابستگی تنگاتنگی با یکدیگر دارند؛ **اول**؛ تدوین تشخیص وضعیت که به بررسی وضع موجود آن زمان ایران با هدف تشخیص محدودیت ها و دشواری ها و آنچه ایران در آینده نزدیک با آن روبرو خواهد کرد، می پردازد. **دوم**؛ طرح آمایش دراز مدت می باشد که بصورت «طرح پایه» انجام گرفته و مجموعه ای است از مناسب ترین فرضیه ها و گزینه های منطبق با هدفهای کلی آمایش و نتایج منطقی مترتب بر آنها و نشان دهنده سیمای ایران در درازمدت است. در واقع این دو کوشش که جزو لاینفک یکدیگرند بر مطالعه مفصل محدودیت ها، توان ها، هدف ها و سیاست ها تکیه دارند. طرح پایه، علاوه بر ارزشی که به عنوان نخستین برخورد با آمایش سرزمین در ایران دارد، می توانست مرجعی برای ساختن نمونه های کاملتری از طرح آمایش و همچنین به عنوان چهارچوبی از نظر همبستگی فضایی و درازمدت در تدوین و منطقه ای کردن برنامه های، توسعه کشور باشد.

د؛ طرح کالبدی ملی؛

○ از دیگر تلاش های صورت گرفته در این زمینه، طرح کالبدی ملی است. مطالعات این طرح که در سال ۱۳۷۲ توسط وزارت مسکن و شهرسازی انجام و منتشر شده است، متعدد می باشد که هر موضوع در یک یا چند جلد انتشار یافته است. در این میان تمرکززدایی و اثرات کالبدی آن، در یک جلد مورد بررسی قرار گرفته است. این طرح با هدف سنجش آثار و عواقب احتمالی تمرکزگرایی/تمرکززدایی در شکل فضای کالبدی کشور به ویژه در چگونگی استقرار جمعیت در پهنه سرزمین، مورد بررسی و مطالعه قرار گرفته است.

○ ه؛ طرح جامع تقسیمات کشوری

○ . این طرح با تکلیفی که در تبصره الف ماده ۶۹ قانون برنامه دوم توسعه، مد نظر قرار گرفته است انجام شده است. بر اساس تبصره فوق دولت موظف گردید که از طریق وزارت کشور، طرح جامع تقسیمات کشوری را در دستور کار خود قرار دهد و ساماندهی مطلوب و هدفدار را در راستای این طرح سازماندهی نماید. در این راستا، دفتر تقسیمات کشوری به عنوان مسئول اجرایی این طرح، فعالیت گسترده شناسایی و جمع آوری ادبیات اولیه را از اواخر سال ۱۳۷۶ آغاز کرد و نتیجه آن در سال ۱۳۷۸ با نام طرح جامع تقسیمات کشوری توسط وزارت کشور، تدوین گردید. در این رابطه، با تشکیل کمیته های کارشناسی با مشارکت مدیران وزارتخانه های کشاورزی، نیرو، راه و ترابری، ارشاد اسلامی، صنایع، معادن و فلزات، نفت، مسکن و شهرسازی، اطلاعات، پست و تلگراف و تلفن، جهاد سازندگی، امور خارجه و دادگستری و همچنین سازمان نقشه برداری، سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، سازمان زمین شناسی، هلال احمر، سازمان امور اداری و استخدامی، سازمان برنامه و بودجه، محیط زیست و مرکز آمار ایران و اعضای هیات علمی دانشگاههای مختلف، اهداف اصلی و تبعی طرح در فضا سازی مناسب بر تقسیم بندی سرزمین تعیین شدند. در این طرح با استفاده از روش های آماری توصیفی و استنباطی، اداره بهینه سرزمین از حیث برنامه ریزی و اجرا در سطوح بخشی و آمایشی، تمرکززدایی، منطقه بندی سرزمین، توزیع مناسب و منطقی منابع جمعیت و فعالیت در سطوح مختلف، ساماندهی نظام مدیریت سیاسی و اجرایی، تدوین و تدقیق معیارها و ضوابط تقسیمات کشوری که ضامن استمرار نظام سلسله مراتبی پیشنهادی باشد و ارتقا وحدت سرزمین و وفاق ملی در سایه نظام مطلوب تقسیمات کشوری، مطمح نظر قرار گرفته است.

طرح پارس ویستا در سال ۱۳۷۹

○ مهندسین مشاور پارس ویستا در سال ۱۳۷۹ مطالعه ای را برای دفتر آمایش و برنامه ریزی انجام داد که از اهداف مطرح شده در این طرح، بررسی و تجدیدنظر و طراحی نظام تقسیمات کشوری ای می باشد که بر سلسله مراتبی از نهادهای حکومتی (پایین تر از ملی) و سلسله مراتبی از سطوح برنامه ریزی و تامین اعتبار منطبق شود با این استدلال که اصلاح در تقسیمات کشوری وقتی جزئی از کوشش برای تمرکززدایی خواهد بود که همراه با اصلاحاتی در زمینه توزیع اختیارات و وظایف میان سطوح مختلف مدیریت و برنامه ریزی باشد. تعریف سطحی بالاتر از استان به نام منطقه یکی از تجدیدنظرهای مطرح شده در نظام تقسیمات کشوری بوده است.

○ تصویب مطالعات انجام شده در برنامه های توسعه؛

○ **برنامه اول توسعه؛** جالب اینجاست که نتایج این مطالعات در برنامه های توسعه، به تصویب رسیده است. برای مثال بعد از انقلاب در برنامه اول توسعه مصوب ۱۱/۱۱/۱۳۶۸، بر توزیع جغرافیایی منطقی جمعیت و فعالیت و سیاست های آمایش سرزمین در جهت اصلاح ساختار فضایی توسعه کشور و همچنین تجهیز گزیده ای از شهرهای بزرگ به عنوان مراکز منطقه ای، جهت تمرکززدایی و تفویض قسمتی از وظایف متعدد تهران به آنها، تاکید گردیده است. تشکیل شورایی عالی اداری در سال ۱۳۶۹، از مهمترین دستاوردهای برنامه اول در زمینه تمرکززدایی بود که به ایجاد کمیسیون های تخصصی، از جمله «کمیسیون عدم تمرکز» انجامید و با هدف کاهش تمرکز فیزیکی (کالبدی) تهران، در ارتباط با انتقال مراکز بعضی از سازمان ها به خارج از تهران و کاهش مراحل انجام و اجرای برخی فعالیت ها، تصمیم هایی را اتخاذ نمود.

- **برنامه دوم توسعه:** مصوب ۲۰/۹/۱۳۷۳، طبق تبصره ۲ ماده واحده، دولت به اجرای سیاست های تمرکززدایی و افزایش نقش استان ها موظف گردیده است.
- **برنامه سوم:** مصوب ۱۷/۱/۱۳۷۹، در بند ((د)) ماده ۲ فصل اول، به رعایت اصل عدم تمرکز ستادی به جنبه های اعمال حاکمیت، سیاستگذاری، برنامه ریزی کلان، هدایت و نظارت، تاکید شده است.
- **برنامه چهارم ؛** نگارنده در کمیسیون تلفیق برنامه چهارم توسعه در بهار ۱۳۸۳ در مجلس ششم شورای اسلامی در فصل ششم ماده ۷۳ را پیشنهاد داده ام که مورد تصویب قرار گرفت. در این ماده آمده است؛ "دولت موظف است ظرف سال اول برنامه، طرح جامع تقسیمات کشوری را که در بردارنده شاخص های ناظر بر بازنگری واحدهای تقسیماتی موجود برای ایجاد سطوح تقسیماتی جدید و با جهت گیری عدم تمرکز و تفویض اختیار به مدیران محلی و تقویت نقش استانداران به عنوان نمایندگان عالی دولت تهیه و جهت تصویب به مجلس شورای اسلامی تقدیم نماید. هرگونه ایجاد سطوح جدید باید با رعایت مفاد این ماده صورت گیرد"

اقدامات عملی دولتها؛

○ اما در دولت های مختلف قبل و بعد از انقلاب نه تنها این مطالعات و مصوبات مورد توجه قرار نگرفت که بر عکس آنها عمل شد. برای مثال در طرح « ستیران» با توجه به ذخایر عظیم نفت و گاز در خلیج فارس و سواحل شمالی آن و از طرفی نیمه خشک بودن سرزمین ایران توصیه شده بود که سرمایه گذاری ها در زمینه نفت و گاز در مناطق ساحلی انجام شود. علیرغم دارا بودن ۲۰۰۰ کیلومتر سواحل در خلیج فارس و دریای عمان و استفاده از منابع آب دریا و ایجاد شهرهای ساحلی برای اسکان و توزیع بهینه جمعیت در این مناطق، به جز تاسیسات عسلویه که کاری بزرگ و اصولی است، اگر پراکنش کارخانجات پتروشیمی و دیگر صنایع آب بر مثل فولاد در پهنه جغرافیایی مورد توجه قرار دهیم، خواهیم دید که بی توجهی سیاستگذاران به برنامه های حاصل از مطالعات و تحقیقات انجام شده محیط زیست کشور را با چه چالش‌هایی مواجه ساخته است.

اقدامات وزارت نفت؛

○ برای مثال وزارت نفت، گاز را از عمق پنج هزارمتری چاههای بستر پارس جنوبی در خلیج فارس استخراج و به طول بیش از صد کیلومتر به ساحل عسلویه منتقل و پس از پالایش در پالایشگاههای گازی با لوله کشی به عمق خاک ایران ارسال می کند تا بخش خصوصی نسبت به سرمایه گذاری در خصوص کارخانجات پتروشیمی اقدام کند. در حالی وزارت نفت این اقدامات را انجام می دهد که از طرفی ایران یک کشور نیمه خشک است و تاسیس کارخانجات صنعتی از جمله پتروشیمی ها در مناطقی که با کمبود شدید آب مواجه می باشد، با اصول حاکم با آمایش سرزمین منافات دارد؛ مضافا اینکه هزینه انتقال گاز به طول صدها کیلومتر و از طرف دیگر انتقال محصولات پتروشیمی به بنادر جنوبی ایران در خلیج فارس برای صادرات، هزینه تمام شده کالاهای تولیدی را افزایش داده و امکان رقابت با دیگر تولید کنندگان از جمله کشور قطر را از ایران سلب می کند. سوال این است که آیا بهتر نبود با توجه به مطالعات انجام شده، کارخانجات پتروشیمی در سواحل خلیج فارس و دریای عمان تاسیس می شدند تا هزینه تمام شده تولیدات پتروشیمی به دلیل عدم نیاز به انتقال گاز و حمل و نقل محصولات پتروشیمی به خلیج فارس برای صادرات کاهش پیدا کند؛ مهمتر آنکه همانند تاسیسات و صنایع استقرار یافته در بندر عسلویه به جای استفاده از آب شیرین کشور از آب دریا استفاده شود.

اقدامات وزارت صنعت؛

○ از دیگر تصمیماتی که به محیط زیست اصفهان آسیب جدی وارد کرده و برای مردم بویژه کشاورزان خسارت آفرین بوده است، تاسیس کارخانه ذوب آهن در قبل از انقلاب و احداث فولاد مبارکه بعد از انقلاب است. احداث کارخانه ذوب آهن در نتیجه قرارداد ایران و شوروی در ۲۳ دی ماه ۱۳۴۴ در مجلس شورای ملی به تصویب رسید و در سال ۱۳۴۶ عملیات اجرایی ساخت آن آغاز و کارگاههای کک سازی و کوره بلند شماره یک آن در نیمه اول دی ماه ۱۳۵۰ مورد بهره برداری گرفت و تا سال ۱۳۵۷ توسعه یافته و تکمیل شد.

فولاد مبارکه؛

○ عملیات ساخت کارخانه فولاد مبارکه نیز بدون توجه به مبحث آمایش سرزمین، پیوست های زیست محیطی و اصل مکان یابی صنعتی در سال ۱۳۶۰ آغاز گردید که اولین کوره قوس الکتریکی واحد فولاد سازی در مهرماه ۱۳۷۰ راه اندازی شد و در ۲۳ دی ماه ۱۳۷۱ خطوط تولید این کارخانه توسط رئیس جمهور وقت افتتاح شد. این تصمیمات غیر علمی و بدون توجه به اصول مکان یابی در استان اصفهان علاوه بر آلودگی های زیست محیطی و انتشار گازهای گلخانه ای، به دلیل برداشت آب از زاینده رود، مردم اصفهان بویژه کشاورزان را با بحران جدی مواجه ساخته است و گویای واقعیتی تلخ از غیر علمی و غیر اصولی بودن تصمیمات در ایران است.

شکاف توسعه بین مناطق مرکزی و پیرامونی؛

مطالعات انجام شده بیانگر این واقعیت است که بین استانهای مرکزی با استانهای پیرامونی و مرزی شکاف توسعه نیافتگی بسیار بالاست. داده های مورد نیاز از شاخص هایی چون نرخ بیکاری، درآمد سرانه، تعداد کارگاههای با بیش از ۱۰ نفر شاغل، تعداد انشعاب آب، برق، گاز، به نسبت جمعیت، ضریب نفوذ تلفن، تعداد خانه های بهداشت، سرانه پزشک و تخت بیمارستانی، نرخ باسوادی مردان و زنان، شاخص امید به زندگی و... که با استفاده از نرم افزار Excel تبدیل به سرانه شده و بر اساس مدل تاکسونومی عددی، درجه توسعه یافتگی هر استان مشخص گردیده، حاکی از آن است که اگرچه در مجموع؛ استان های ایران طی اجرای برنامه های توسعه از روند رو به رشدی برخوردار بوده اند؛ اما متأسفانه ارزیابی توسعه در استان های مختلف ایران به صورت مقایسه ای تطبیقی بیانگر عدم توازن توسعه یافتگی در این استانها می باشد. مهمتر آنکه شکاف توسعه در برنامه های اجراء شده نه تنها ترمیم نشده؛ بلکه بیشتر نیز شده است.

شکاف توسعه؛

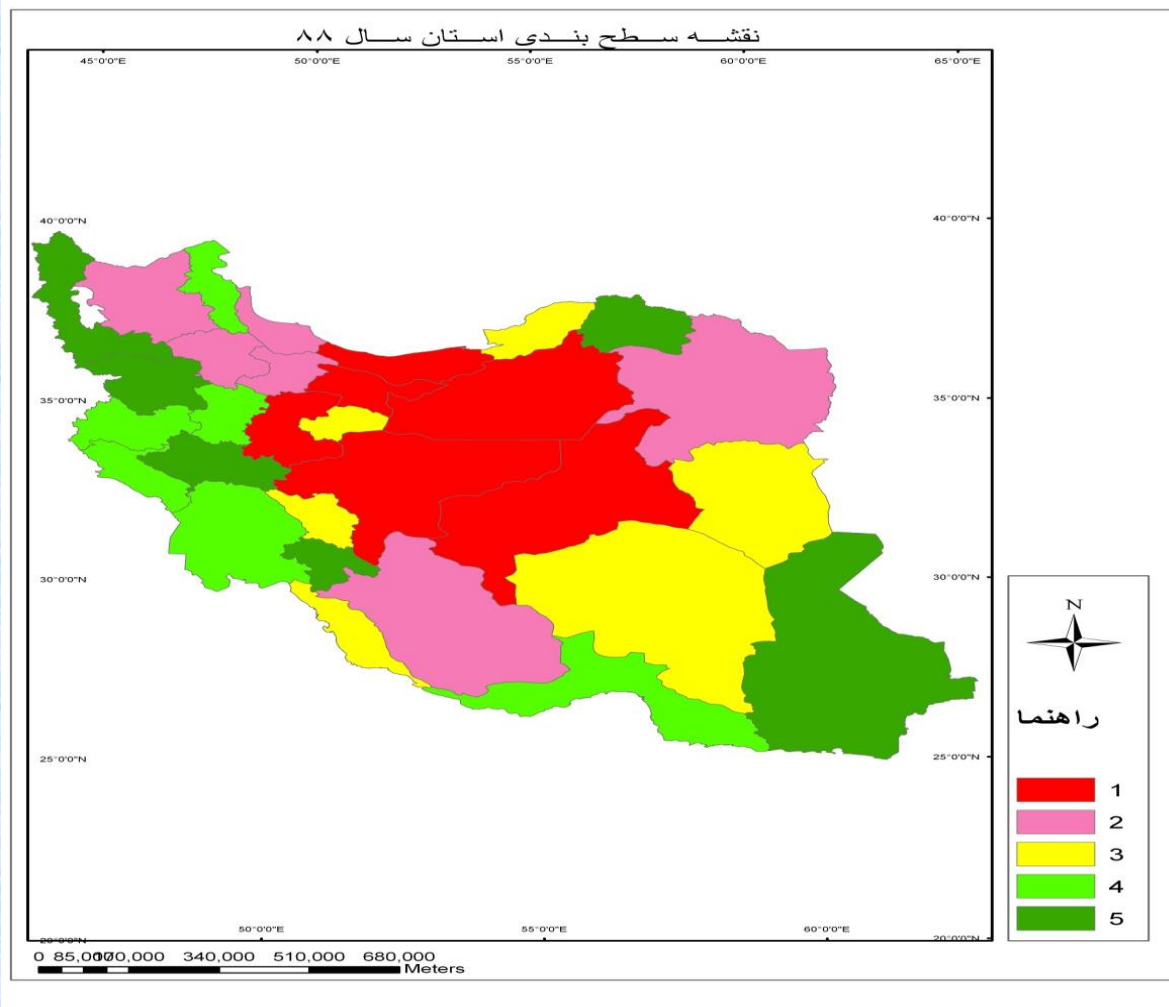
○ برای مثال فاصله و شکاف توسعه بین استان یزد که در رتبه اول قرار دارد با استان سیستان و بلوچستان که در رتبه آخر قرار دارد بسیار زیاد است. بطور کلی استانهای یزد، سمنان، مرکزی، مازندران، اصفهان و تهران به ترتیب در صدر جدول و استانهای سیستان و بلوچستان، کردستان، آذربایجان غربی، خراسان شمالی، کهگیلویه و بویر احمد، لرستان و ایلام در انتهای جدول قرار دارند. حال چنانچه در نیم قرن اخیر سرمایه گذاری ها بر اساس مطالعات آمایش سرزمین انجام شده بود، علاوه بر حفظ محیط زیست شکاف توسعه که ممکن است، باعث چالش های اجتماعی، سیاسی و امنیتی شود نیز وجود نداشت و هر منطقه متناسب با پتانسیل های خود رشد می کرد. برای نمونه استان سیستان و بلوچستان سواحل مکران را در اختیار دارد و فرصت کم نظیری برای احداث صنایع می باشد و از طرف دیگر سرمایه گذاری روی معادن این استان می تواند، رشد و شکوفایی را برای مردم این منطقه به ارمغان آورد.

○ خدمات رسانی نه سرمایه گذاری های مولد؛

- ، خدمات رسانی به روستاهایی است که به دلیل فقدان منابع آب و اشتغال متروکه و از سکنه خالی شده اند. در حالی که در اولین سرشماری در سال ۱۳۳۵ در ایران جمعیت شهری ۳۱/۴ درصد و جمعیت روستایی ۶۸/۶ درصد بوده است ، بر اساس آمار منتشر شده توسط مرکز آمار ایران از آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵ یعنی به فاصله ۶۰ سال ، جمعیت ساکن در روستاها به ۲۵/۹ درصد کاهش پیدا کرده و ۷۴/۱ جمعیت در شهرها ساکن می باشند و حاشیه نشینی و اشتغال کاذب را دامن زده اند.
- البته به این موضوع هم باید توجه داشته باشیم که با توجه به قوانین کشور بسیاری از روستاهای پرجمعیت تحت عنوان شهر نامگذاری شده اند.

سطح بندی توسعه یافتگی استان های کشور؛

پیشنهادات؛

۱- کشور ایران در کمربند خشک جهان قرار گرفته است. در منطقه خاورمیانه ۲۰ کشور با داشتن ۵ درصد جمعیت جهان تنها به یک درصد آبهای قابل مصرف دنیا دسترسی دارند. در حالیکه میانگین سرانه آب در دنیا حدود ۷۰۰۰ متر مکعب است. سرانه آب در ایران کمتر از یک چهارم سرانه جهانی است، سرمایه گذاری در سواحل جنوبی ایران و ایجاد شهرهای ساحلی به منظور اسکان بخشی از جمعیت در این مناطق با استفاده از آب شیرین کن ها. خوشبختانه در ایران با استفاده از انرژی مازاد حرارتی نیروگاههای تولید انرژی برق، سوخت مازاد مخازن نفت و گاز، استفاده از انرژی خورشیدی ، منابع عظیم گازی می توانیم با تاسیس و توسعه واحد های آب شیرین کن مشکلات موجود را مرتفع کرده، منابع آب مورد نیاز واحدهای تولیدی و شهرهای جدید ساحلی را فراهم کنیم

2- در برنامه چهارم توسعه الزامات قانونی مناسبی جهت حفاظت و حراست از منابع آبهای زیر زمینی و تعادل بخشی حوضه های آبریز تعیین شد. براساس بند ب ماده 17 قانون برنامه چهارم توسعه دولت مکلف بود به منظور ایجاد تعادل بین تغذیه و برداشت سفره های آب زیر زمینی در دشتهای با تراز منفی (دشت های ممنوعه) با سرمایه گذاری مورد نیاز و مدیریت بهینه با روشهای نوین آبیاری قابل دسترسی اصلاح نماید، تا پایان برنامه چهارم تراز منفی سفره های زیر زمینی 25 درصد بهبود یابد؛ اما متأسفانه این موضوع مهم مورد کم توجهی قرار گرفته است. لذا باید به کمک نیروهای مسلح (طرح سرباز آب) تمام مسیل ورودی به دشتهای کشور طرح های آبخیزداری و آب خوان داری اجراء شود.

۳- تکمیل و تسریع اجرای شبکه فاضلاب شهرهای بالای صدهزار جمعیت به منظور تصفیه این منابع برای استفاده در بخش کشاورزی.
تغییر الگوی مصرف بویژه در بخش کشاورزی .
افزایش بهره وری در مصارف گوناگون.
توسعه بازچرخانی آب.
دقت در رعایت ظرفیت برداشت از آبهای زیر زمینی و جلوگیری از حفر چاههای غیر مجاز.
توجه به حقابه تالاب ها.
تغییر الگوهای کشت به سمت گونه هایی که به آب کمتری نیاز دارند و توسعه کشت گل خانه ای.
لویت دادن به پیشگیری از آلودگی آب در برابر زدودن آلودگی ها.
توجه به ظرفیت خود پالایی در منابع آبی کشور.
وضع استاندارد ها و جرایم سخت گیرانه برای الوده کنندگان آب.

۴- **توازن و تعادل منطقه ای؛** علاوه بر توازن و تعادل توسعه سیاسی و اقتصادی و استفاده بهینه از منابع و امکانات محیط زیست، نکته مهم دیگر ارزیابی مستمر از فرایند توسعه در مناطق مختلف جغرافیایی است، تا فرایند توسعه در این مناطق از توازن و تعادل برخوردار شود و شکاف مناطق برخوردار از توسعه نیافته کمتر و کمتر شود.

۵- **تمرکززدایی؛** صاحب نظران و نتایج طرح های آمایشی مثل تورسن (۴۱)، بتل موریال (۵۲)، ستیران (۵۵)، کالبدی ملی (۷۲)، طرح جامع تقسیمات کشوری (۷۸) و طرح پارس ویستا (۷۹)، برای خروج از ناکارآمدی، بر کوچک سازی دولت و واگذاری امور به مردم و حکومت های محلی تاکید دارند. تجربه کشورهای توسعه یافته نیز مبین همین واقعیت است. این کشورها به موازات گسترش حجم شرح وظایف دولت ها، به شیوه های مختلفی نسبت به واگذاری امور به منظور تعادل و توازن بین توانمندی ها، اختیارات و مسئولیت ها اقدام نموده اند. نکته مهمتر آنکه اختلافات قومی - منطقه ای با واگذاری اختیارات و مشارکت بیشتر در تصمیم سازی و تصمیم گیری ها کاهش خواهد یافت، چرا که، مشارکت در امور باعث همگرایی بیشتر و برعکس تاکید بر تمرکز اداره امور، واگرایی و گریز از مرکز را در پی داشته است. لذا تراکم زدایی و تمرکز زدایی و واگذاری اختیارات به مدیران منطقه ای (استانی) و محلی (شهرستانی) باید در اولویت قرار گیرد.

۶- تراکم زدایی؛ هم اکنون شهر تهران کارویژه های متعددی را به انجام میرساند. کارویژه سیاسی، اداری، بازرگانی، آموزشی و فرهنگی و... در سالهای اخیر با توسعه شهرک سازی ها در اطراف تهران که از اشتباهات بزرگ دولت ها بوده است باعث تشویق مهاجران به این مناطق شده است. مضافا اینکه در اثر سیاست های اشتباه در حوزه های سیاسی و اقتصادی که باعث فقر و بیکاری شده است، سیر مهاجرت به تهران و حومه فزونی یافته است. این اقدامات به گونه ای اتفاق افتاده است که حدود یک چهارم جمعیت ایران در این منطقه ساکن شده اند. این موضوع علاوه بر اینکه مغایر امنیت ملی است، از نظر زیست محیطی نیز مشکلاتی را ایجاد کرده است و در آینده نه چندان دور این موضوع بحرانی خواهد شد. به عبارتی صرفنظر از فقدان امکانات رفاهی در این شهرک ها، اصولا محیط زیست این پهنه جغرافیایی پتانسیل و تحمل این جمعیت انبوه و متراکم را ندارد. لذا برای برون رفت از این وضعیت باید علاوه بر جلوگیری از شهرک سازی در استانهای تهران و کرج، با استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات برخی از این کارویژه ها به دیگر مناطق ایران انتقال داده شود (تمرکززدایی و تراکم زدایی از پایتخت).